

Nationaal Park Oosterschelde

Vaartocht 'Ontdek de Oosterschelde!'

Handleiding en achtergrondinformatie
voor begeleiders scholen-vaartocht
Zwerver3

Nationaal Park Oosterschelde

Door zon, wind en vooral het getij ziet de Oosterschelde er altijd anders uit. Vandaag glad en glinsterend, morgen grauw en onstuimig. Bij eb droogvallende slikken en platen, die weer verdwijnen als de vloed opkomt. En achter de dijken wachten de karrevelden, inlagen en kreekgebieden. De Oosterschelde is belangrijk voor vogels en onderwaterleven, bijzondere planten en dieren. Kortom, de Oosterschelde is uniek.

Daarom is de Oosterschelde opgenomen in het stelsel van nationale parken in Nederland.

Overheden en belanghebbende organisaties, van bijvoorbeeld de natuur-, visserij- en recreatiesector, maken samen afspraken over een duurzaam beheer van het nationaal park. Daarbij staat de natuur voorop. Maar er wordt zeker ook gekeken hoe mensen rond de Oosterschelde kunnen leven, leren en vooral genieten.

Bespreking met docent(en) en begeleiders vooraf op school

- het programma
- de opdrachten
- de gang van zaken aan boord
- het vervoer
- aantal groepjes (max. 6), het aantal begeleiders (aantal groepjes + 1 extra 'vliegende begeleider')

Het programma duurt ruim 3 uur.

Taken van de begeleiders:

- letten op de veiligheid.
- herinneren de kinderen aan de gedragsregels
- letten op de volgorde van de opdrachten
- houden de boekjes en potloden van de kinderen bij zich.
- laten de kinderen zelf de opdrachten lezen en bekijken wat daarbij nodig is en waar op het schip de opdracht is.
- de 'vliegende begeleider' bewaakt de tijd en geeft het 'wisselen' signaal.

Aan boord van het schip is voor iedere groepsbegeleider een tas met daarin:

- het programma, schema van het schip met plaats van de opdrachten
- een (Oosterschelde) veldgids
- potloden

Het materiaal met instructie ligt bij de opdrachten.

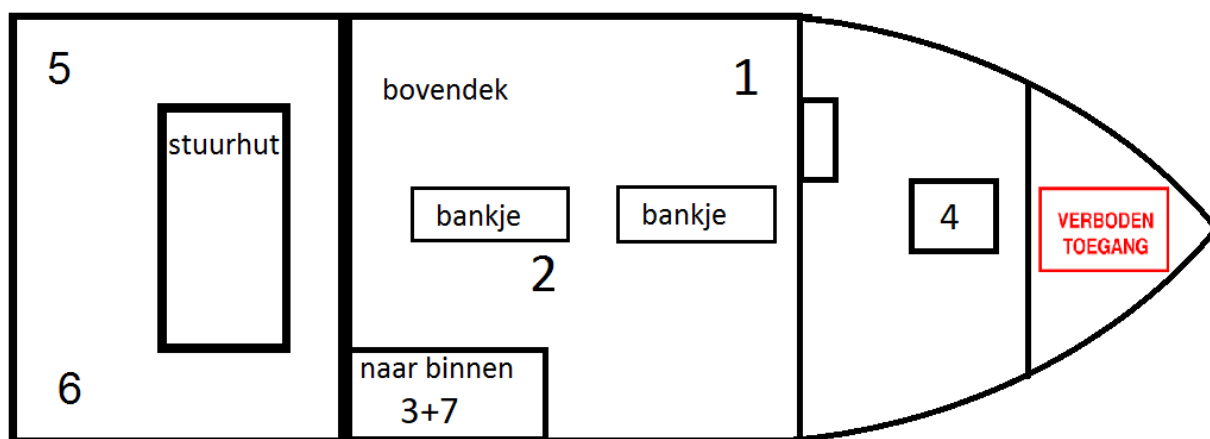
Vorbereiding op school

Veel kinderen zullen wel eens aan de Oosterschelde zijn geweest of over de Zeelandbrug of Oosterscheldekering zijn gereden. In de map 'Vaartocht ontdek de Oosterschelde' staan suggesties om leerlingen na te laten denken over hun eigen ervaringen.

De leerkracht heeft de leerlingen vertelt wat een Nationaal Park is en waarom de Oosterschelde er één is geworden. In de map zit een plattegrond van de Oosterschelde hiermee kan aangegeven worden waar de tocht heen gaat. Of via het digibord met Google maps.

Het is niet de bedoeling dat de kinderen precies weten wat er gaat gebeuren. Het moet een verrassing blijven, een avontuur. Daarom worden de boekjes voor de leerlingen pas gegeven bij het begin van het vaarprogramma.

Schematische indeling van de Zwerver 3 met de plaats van de opdrachten:

Het programma

Ontvangst

De kinderen worden welkom geheten schipper Jos en zijn vrouw Ilse, de eigenaren van de Zwerver3. Zij vertellen de (veiligheid) regels aan boord. De kinderen moeten duidelijk maken dat ze de regels begrijpen en zullen opvolgen.

Gezamenlijke opdracht

Daarna wordt de gezamenlijke opdracht uitgevoerd (opdracht 1). Er worden een paar leerlingen uitgekozen die Jos of Ilse mogen meehelpen. Het kruisnet wordt omhoog gehaald en gekeken of er wat gevangen is.

Afvaart en uitleg programma tijdens het varen

Na de gezamenlijke opdracht gaat iedereen naar de kajuit en zal Ilse het programma uitleggen. Ondertussen vertrekt de boot. Groep 1 start met opdracht 2, groep 2 met opdracht 3, groep 3 met opdracht 4 etc. Alle materialen liggen bij de opdrachten. Wanneer er van opdracht veranderd moet worden klinkt er een signaal en wisselen de groepen. Nadat er 3 opdrachten afgerond zijn is er een kleine pauze. De kinderen gaan in de kajuit wat drinken (zelf meenemen). Na deze pauze gaan de leerlingen aan de slag met de volgende 2 opdrachten waarna iedereen kan gaan lunchen (zelf meenemen). Daarna de laatste opdracht en we varen alweer bijna de haven binnen.

Extra opdracht: Als er zeehonden te zien zijn wordt dit door schipper Jos gemeld. Het schip blijft dan stil liggen. Er zijn 10 verrekijkers beschikbaar.

Aankomst terug in de haven

Als het schip de haven binnenvaart gaat iedereen zitten totdat het schip heeft aangelegd.

Afronding / afscheid:

Ilse en een paar leerlingen laten de dieptemeter weer neer op hetzelfde punt bij de reling. Iedereen schrijft de diepte op in het boekje. Daarna nemen schipper Jos en Ilse afscheid.

Opdracht 1 Ontdek de Oosterschelde

Plaats: Aan de landkant van het schip. Uitzicht op de dijk.

Nodig: Dieptemeter, putemmertje

(De vragen uit het leerlingenboekje staan bij alle opdrachten schuingedrukt.)

- Laat de kinderen goed om zich heen kijken. Is er strand met duinen bij de Oosterschelde?
- De kinderen putten een beetje water en proeven met hun vinger.
- Is het water in de Oosterschelde zout?
- Praat met de kinderen over eb en vloed: weten ze wat eb en vloed is, hoe lang de cyclus duurt, of de Oosterschelde eb en vloed heeft.
- Is het nu eb of vloed? Laat de kinderen zoeken naar plekken waaraan je kunt zien of het hoog of laag water is. Of het water opkomt of afgaat is niet zo direct te zien, bij terugkomst wel. De kinderen kunnen wel een inschatting maken. Let op drooggevalen zand- en slikplaten, delen van palen, strandjes. Ook aan de vogels is te zien of het eb is of vloed. Bij laag water gaan ze voedsel zoeken op de drooggevalen zand- en slikplaten van de Oosterschelde. Als het water opkomt gaan ze de dijk over en blijven bijvoorbeeld in de inlagen.
- Zien de kinderen wat er met de steiger gebeurt bij eb en vloed?
- De dieptemeter laten zakken tot de bodem, op een vast punt aan de reling. De kinderen kijken hoeveel meter het water diep is. Dit wordt in het boekje geschreven:
- Voor de vaartocht is het waterdiep. De tijd is:.....uur.

Na de vaartocht vullen de kinderen de overige vragen in:

Na de vaartocht is het water.....diep. De tijd is dan....uur.

Het water is dus: gedaald / niet gedaald / gestegen / niet gestegen.

Het is nu: eb(afgaand water) / hoog water / vloed(opkomend water / laag water.

Dus is de Oosterschelde de zee? Ja / wel een beetje, 't is een zee-arm / nee.

Achtergrondinformatie bij opdracht 1

Vloed is het opkomen van het water, eb het afgaan van het water. Twee keer per etmaal is het vloed en twee keer eb.

Eb en vloed worden veroorzaakt door de aantrekkingskracht van de maan. Bij nieuwe en volle maan is het verschil tussen de laagste en hoogste stand het grootst; we noemen dit springtij. Ook de zon speelt een rol. Die versterkt de invloed van de maan als de zon en de aarde in één lijn staan. Ze verzwakt de invloed als ze haaks op elkaar staan (doodtij).

Duurt een etmaal 24 uur, de cyclus van eb en vloed duurt gemiddeld 50 minuten langer. (Dit verschilt dagelijks, de watergetijden per dag staan in het getijdenboekje)

De vloed beweegt zich als een golfbeweging langs de aarde. Het is bijvoorbeeld langs de Belgische kust eerder hoog water dan in Nederland, in Vlissingen eerder dan in Scheveningen, in Westenschouwen eerder dan in Zierikzee.

De Oosterschelde heeft een open verbinding met de zee en hoort er dus bij, al spreken we van een zeearm. Door de eb- en vloedbeweging is het zoute milieu en daarmee het unieke onderwaterleven gewaarborgd.

Tip: Maak bij opdracht 1 een foto van de landen maak er na de vaartocht nog een van dezelfde plek op het schip. Vergelijk de foto's.

Opdracht 2 Ontdek de omgeving

Plaats: Bij het bankje op het bovendek

Nodig: 1 plattegrond van de Oosterschelde, placemat met foto's met herkenpunten.

De opdrachten:

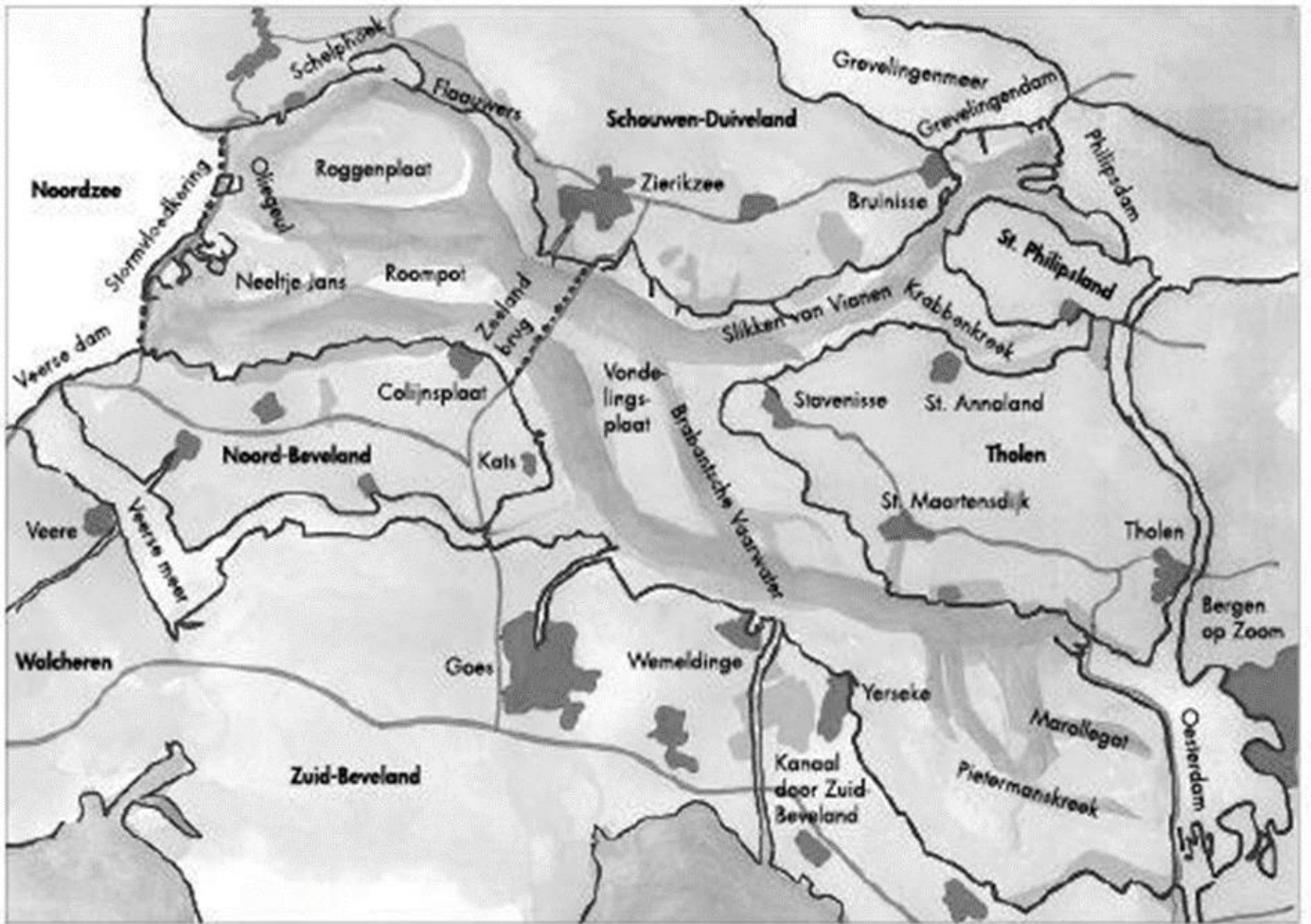
Spel: een kind zegt: "Ik zie ik zie wat jij niet ziet en het is" De anderen stellen vragen waarop ja of nee geantwoord wordt. Wie het raadt mag daarna iets bedenken.

Stel de kinderen de volgende vragen:

- Zijn er ook mensen te zien? Wat doen ze?
- Waar zijn we vertrokken? Waar zijn we nu? Eerst aanwijzen op de plattegrond van de Oosterschelde, daarna in het boekje tekenen. (een kruisje zetten of een bootje tekenen)
- Aanwijzen op de kaart. Welke richting varen we uit? (een pijl op de kaart in het boekje tekenen)
- De placemat bekijken. Probeer torens, brug, gebouwen, boeien in werkelijkheid te herkennen. Die plekken ook aankruisen in het boekje.

Teken op de kaart (of zet een kruisje):

- Waar zijn we vertrokken, Waar zijn we nu.
- Een toren, brug, boei of iets anders dat ik heb gezien.
- Hier woon ik.

Ontdek de omgeving

Achtergrondinformatie bij opdracht 2

Voor kinderen is het vrij moeilijk zich te oriënteren, vooral omdat de boot wel eens van richting verandert. Bekende referentiepunten zijn o.a. de Zeelandbrug, windmolens, koeltoren van Doel of de televisietoren van Goes, of in het water de MZI's (mosselzaad invang installaties).

De Oosterschelde is er voor de natuur maar ook voor de mensen. Mensen die gebruik van de Oosterschelde maken zijn:

Vissers

In het water staan overal staken. Die geven de grens van de mosselpercelen aan (dan staan ze netjes in een rechthoek), of er zitten fuiken aan om palingen en andere vissen te vangen (dan staan ze door elkaar). Om kreeften te vangen worden korven gebruikt. Die liggen onder water. De plekken waar ze liggen worden gemarkeerd door kleine boeien met vlaggetjes (te zien als het kreeftenseizoen is).

Recreanten

In de Oosterschelde wordt gedoken, gevist maar ook gezeild en met plezierjachten gevaren. Dat mag, als er maar rekening gehouden wordt met de natuur en met de vissers.

Beroepsscheepvaart

De Oosterschelde wordt ook gebruikt als transportroute. Vooral aan de oostzijde van de Zeelandbrug. Een radar houdt bij welke schepen waar varen.

Opdracht 3 Ontdek de boot

Plaats: Binnen

Nodig: Placemat 'ONTDEK DE BOOT' (met voorwerpen die op de boot te vinden zijn).

Opdrachten:

- De voorwerpen op de placemat zijn allemaal te vinden op de boot.
- Bespreek met de kinderen wat het zou kunnen zijn en waar op de boot ze het zouden kunnen vinden. Daarna gaan ze in tweetallen op zoek.
- Hoe heten deze voorwerpen en waarvoor zijn ze bedoeld?

1 afvoerpijp afzuigkap	Wordt gebruikt om kooklucht af te voeren naar buiten
2 scheepsbel	Worden nog steeds gebruikt bij veerbotten om aan te geven dat ze vertrekken. Vroeger als mist sein als er in de mist werd gevaren. Nu vaak in de horeca als iemand een rondje wil geven.
3 radar	Wordt gebruikt tijdens het varen in het donker of in de mist. Om andere schepen en objecten in het water te kunnen zien om zo aanvaring te voorkomen.
4. blusdeken	Om een brand te blussen. Door de deken over het brandende voorwerp te leggen om zo de brand te stoppen.
5 ankerbal	Als het schip stil ligt (voor anker) wordt de zwarte bal in de mast gehesen, zodat andere schepen zien dat je voor anker ligt en niet uit kunt wijken. In het donker gebruik je een ankerlicht van 360 graden.
6 brandblusser	Om een brandje te blussen
7 bolder	Om het schip vast te leggen worden bolders gebruikt. Hieraan worden de scheepstouwen vast gemaakt en aan een bolder of meerpaal op de wal.
8 AED	Een Automatische Externe Defibrillator (AED) is een draagbaar apparaat dat het hartritme weer kan herstellen bij een hartstilstand.
9 stootkussen	Wordt gebruikt bij het aanmeren van het schip om niet hard tegen de kant de bonken.
10 sloopshoorn	Om de geluidsignalen te geven aan de overige sloopvaart.
11 reddingsboei met reddingslicht	Wordt gebruikt om een drenkeling in het donker te kunnen vinden. Reddings licht zit vast aan de boei. Wordt in het donker naar de drenkeling gegooid.
12 heklicht	Wit licht zodat andere schepen achter jou varen jou in het donker zien. Zit aan de achterkant. Aan de voorkant van het schip zit een wit toplicht. Het hek licht is 135 graden en het toplicht 225 graden. Aan bakboord kant heb je een rood licht en aan stuurboord zijde van het schip een groen licht.

Opdracht 4 Ontdek de onderwaterwereld

Plaats: Aquaria verspreid over het schip

Nodig: Loepjes, loepotjes, kleine schepnetjes, zoekkaarten 'Dieren van dammen en dijken' en 'Wieren', handdoek.

Opdrachten:

- De kinderen bekijken zeedieren en wieren.
- Voorzichtig aanraken krab, zeester, alikruik of mossel.
- Andere dieren kunnen prima in een loepotje bekeken worden bijvoorbeeld een garnaal of zeedruifje.
- Weten de kinderen de naam van de dieren of wieren? Gebruik de zoekkaart.
- De dieren en wieren die de kinderen in de bakken zien of in de haven hebben gezien (misschien een kwal?) worden aangekruist in het boekje. Staat het dier er niet bij, dan zelf erbij tekenen of schrijven.

Stel vragen:

- Laat de leerlingen goed letten op bewegingen; is dit ademen, voedsel zoeken, eten of iets anders?
- Zitten de dieren of wieren ergens op vast of niet? Kunnen ze zich losmaken?
- Zie je ogen, oren, voelsprietten, poten? Wat nog meer?

Achtergrondinformatie bij opdracht 4

Aan palen en dijken leven wieren en zeedieren. Ze hechten zich vast om te kunnen groeien of verstoppen zich in gaten en holletjes tussen de stenen, zoals bij een rotskust. De stenen, dijken en palen zijn dan ook de 'kunstmatige rotskusten' van de Oosterschelde. Wieren hebben zout of brak water en voldoende zonlicht nodig om te leven. Enkele veel voorkomende wieren staan afgebeeld op de zoekkaart 'Wieren'.

Ze groeien daar waar het licht door kan dringen in het water.

Groene wieren hebben meer licht nodig, bruine wieren kunnen met minder licht leven. Je ziet dat waar de wieren groeien aan de dijken, bij laag water zie je bovenaan de groene wieren en onderaan de bruine.

De wieren en zeedieren hebben twee keer per etmaal bij eb te maken met droogte.

Ze krijgen dan soms zoet regenwater over zich heen en bovendien hebben ze met de kracht van golfslag te maken.

Zeedieren eten planten, wieren of andere dieren. Daarom hebben ze een mond en een poepgaatje of minstens een in- en uitstroomopening, zoals de zakpijp.

(De dieren van de zee horen bij een flink aantal families van het dierenrijk. Van eenvoudig naar ontwikkeld onderscheiden we:

Sponzen; bijv. broodspons, boorspons

Holtedieren; bijv. zakpijp, zeeanemoon, kwal, zeerasp

Stekelhuidigen; bijv. zeeklit, zeeappel, zeester, brokkelstel

Weekdieren; bijv. alikruik, mossel, oester

Wormen; bijv. zager, zeepier

Geleedpotigen; bijv. garnaal, krab, zeepok

Vissen; bijv. grondel, botervis)

De dieren en wieren in het aquarium hebben zich gehecht op het touw, mandje of de steen die daarvoor in de Oosterschelde zijn gehangen. Na afloop van de vaartocht worden de dieren en planten met de touwen enz. weer terug in het water gehangen.

Opdracht 5 Ontdek de vogels

Plaats: Achter op de boot
Nodig: Elk kind een verrekijker, zoekkaart 'Vogels van de Oosterschelde', opgezette kokmeeuw en scholekster in de kajuit.

De opdrachten:

Laat de kinderen eerst zonder verrekijker zoeken naar vogels, kijk wat de vogels doen.

Let op:

- vliegen, zweven, duiken, drijven, zwemmen, lopen, eten, rusten.
- Welke geluiden ze maken.
- Hoe gebruiken ze hun vleugels bij het opstijgen, landen, duiken, in de wind hangen.
- Hoe gedragen de vogels zich t.o.v. elkaar.
- Vogels op de wal of op slikplaten met de verrekijker bekijken. Help de kinderen met scherpstellen.

VERREKIJKERS ALTIJD AAN DE RIEM OM JE NEK!

- Met de zoekkaart proberen vogels te herkennen. Staat een vogel er niet op? Laat de kinderen er een naam voor verzinnen.
- In het boekje kruisen ze aan welke vogels ze hebben gezien.

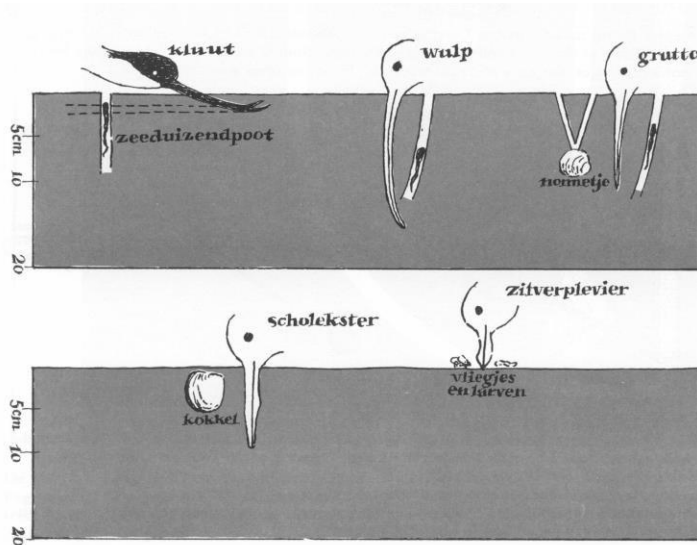
De kinderen bekijken en raken voorzichtig de opgezette vogels aan. Wat weten ze van:

- snavel in relatie tot voedsel dat de vogel eet
- soort veren
- vorm poten en lengte ervan
- naam in relatie tot vorm, kleur, geluid, vorm van de snavel

Achtergrondinformatie bij opdracht 5

Snavel en voedsel.

De lengte en vorm van de snavel zegt iets over het voedsel van de vogel. Vogels, zoals de scholekster, die hun voedsel in het slik zoeken, prikken met hun snavel in het slik, ze kunnen voelen waar de worm of het schelpdier zich bevindt. De kluut maakt een maaierende beweging met zijn snavel, zo vangt hij in het water kleine kreeftachtigen, insecten of wormen.

Veren

Vogels hebben drie soorten veren: donsveren, om de lichaamswarmte vast te houden, dekveren, om de warmtelaag af te dekken en de vogels te stroomlijnen, vliegpennen in de vleugels. Deze zijn de grootste en sterkste veren en zijn nodig om te kunnen vliegen.

Vogels die ook zwemmen zijn regelmatig bezig hun veren in te vetten met vet dat in een klier bij de stuit gemaakt wordt. Zo worden ze niet nat. Dit is niet zo bij de aalscholver, daarom moet hij af en toe drogen, met zijn vleugels gespreid.

De opgezette vogels

Scholekster

Deze vogel wordt ook wel bonte Piet genoemd, naar het geluid dat de vogel maakt: te-piet-te-piet. De naam ekster slaat op de zwart-witte veren. Scholeksters hebben een stevige rechte snavel, waarmee ze mossels, kokkels en nonnetjes open kunnen wrikken. Zeeland is een belangrijk overwinteringsgebied, alleen bij zeer strenge winters trekken ze meer zuidwaarts. De scholekster heeft geen zwemvliezen.

Kokmeeuw

De kokmeeuw is wat kleiner dan de zilvermeeuw en te herkennen aan zijn zwarte kop. Het lijkt wel of hij een kapje op heeft, daarom wordt hij ook wel kapmeeuw genoemd. Die kap heeft hij niet altijd. In de winter wordt de kop van de kokmeeuw wit, op een paar zwarte plekjes aan de zijkant van de kop na. Het lijkt dan net of de kokmeeuw een koptelefoontje op heeft. Het is een alleseter. Langs de vloedlijn zoekt hij bodemdiertjes die als het vloed wordt weer actief worden en zwemmend probeert hij alles wat onder hem door zwemt en eetbaar is te vangen. Ook probeert hij door sliktrappelen de bodemdiertjes in beweging te krijgen zodat hij ze kan pakken. De kokmeeuw heeft zwemvliezen.

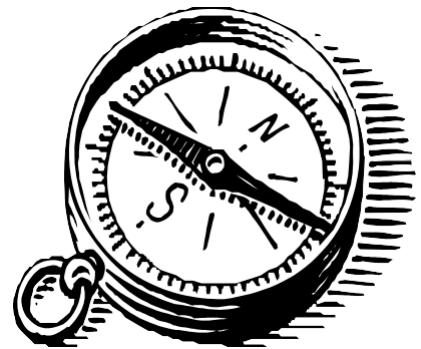
Kokmeeuw in winterkleed

Opdracht 6 Ontdek het weer vandaag

Plaats: Op het achterdek
Nodig: Windkaart, elk kind een kompas

De opdrachten:

- Voer een gesprekje met de kinderen over het weer van vandaag.
- Kijk naar de lucht, wolken en de zon.
- Lees de temperatuur van de lucht af op de thermometer.
- Wat is de temperatuur van het water, dit is tijdens de oriëntatie gemeten.
- Met de windkaart kijken hoe sterk de windkracht is; let op het water en op het land.
- Met het kompas kijken wat de windrichting is, ook de vlaggen aan de mast vertellen iets over de wind en de windrichting.

Bewolking, zet een kruisje bij het goede plaatje

De temperatuur van de lucht is.....

De windkracht is

De windrichting is.....

Is het vandaag lekker weer om te gaan zwemmen? Ja / het kan, maar is wel koud / nee.

Achtergrondinformatie

Gebruik van het kompas: het moet horizontaal worden gehouden, het rode gedeelte van de wijzer moet samenvallen met N (nord = noord).

De andere windrichtingen zijn:

E (east = oost), W (west = west), S (south = zuid)

Opdracht 7: Scheepsknopen

Zie knopen kaarten in kantine

Opdracht 8: Zelf varen in de stuurhut

Ik mocht zelf varen over de Oosterschelde!

Plak hier een foto of maak een tekening van jezelf als kapitein van het schip! Of schrijf je er liever een verhaaltje over?

Extra opdracht: zeehonden kijken!

Als er zeehonden te zien zijn, wordt dit door schipper Jos aan de 'vliegende begeleider' gemeld. Het schip gaat stil liggen. Alle kinderen gaan naar de reling om zeehonden te kijken.

De boot ligt stil, ze hoeven dus niet bang te zijn dat ze de zeehonden missen. Ze moeten wel stil zijn om de zeehonden niet te laten schrikken.

Aan boord zijn 10 verrekijkers.

De kinderen kunnen kijken:

- hoeveel zeehonden er te zien zijn.
- wat ze doen.
- als ze zwemmen, hoe lang ze onder water kunnen blijven.
- of ze geluiden maken.
- of de zeehonden volwassen zijn of jong (hailers).
- in het boekje een tekening maken en aantekenen of en hoeveel zeehonden ze gezien hebben.

Achtergrondinformatie

In de Oosterschelde leven de zeehonden in groepen. Dit zijn vrijwel altijd gewone zeehonden. Soms zien we een grijze zeehond zwemmen in de Oosterschelde. Dit is een veel grotere soort dan de gewone zeehond.

Zeehonden eten vooral vis, het liefst platvissen (bijvoorbeeld bot en schol) die ze uit de diepe geulen halen. Met laag water liggen ze graag te zonnen op de zandplaten, vlakbij een geul.

In het water zijn ze niet erg bang voor mensen, op een zandplaat wel. In de zomer, als de jongen geboren worden, is het erg belangrijk dat de zeehonden met rust gelaten worden. De jongen hebben de hele laag-water-periode nodig om voldoende te drinken! Als ze te veel worden gestoord, krijgen ze niet genoeg te drinken binnen en verzwakken.

Jongen van de gewone zeehond hebben een geel-grijze vacht. Ze worden op de zandplaat geboren en moeten dus, als de plaat bij vloed onder water gaat al kunnen zwemmen.

De jongen van de grijze zeehond hebben een wollige witte vacht. Zij kunnen daarmee nog niet zwemmen. Deze jongen worden niet op de zandplaat maar op het strand geboren. Als moeder op jacht gaat naar vis, wacht het jong in de duinen. Deze jongen zien we niet aan de Oosterschelde.

Een jonge zeehond die zijn moeder kwijt is maakt een geluid als een huilende baby, daarom worden ze huilers genoemd.

Aankomst: (5 min.)

Als het schip de haven binnenvaart gaat iedereen zitten totdat het schip heeft aangelegd.

Afronding / afscheid: (10 min.)

Ilse, Jos en een paar leerlingen laten de dieptemeter weer neer op hetzelfde punt bij de reling. Iedereen schrijft de diepte op in het boekje en de conclusies.

De volgende vragen mag je NA de vaartocht invullen:

Na de vaartocht is het water diep.

De tijd is dan: uur

Het water is dus:

- Gedaald*
- Niet gedaald*
- Gestegen*
- Niet gestegen*

Het is nu:

- Eb (afgaand water)*
- Hoog water*
- Vloed (opkomend water)*
- Laag water*

Dus: is de Oosterschelde de zee?

- *Ja*
- *Wel een beetje, het is een zeearm.*
- *Nee*

Stel nog even de vraag:

Vinden de kinderen de Oosterschelde bijzonder? Wat is het mooist?

Doorlopende leerlijn

De vaartocht 'Ontdek de Oosterschelde' is onderdeel van de doorlopende leerlijn over Nationaal Park Oosterschelde. Bij MEC De Bevelanden zijn verschillende materialen te leen voor activiteiten op of rond de Oosterschelde.

MEC de Bevelanden
Kattendijksedijk 23
4463 AL Goes
0113-252628
info@mecdebevelanden.nl
www.mecdebevelanden.nl

Voor informatie over het Nationaal Park Oosterschelde:
0113-211675
np.oosterschelde@ivn.nl
www.np-oosterschelde.nl

Deze handleiding voor begeleiders is onderdeel van de vaartocht 'Ontdek de Oosterschelde'.
Auteur eerste versie: Ada Lilipaly de Voogt, Stichting NME
Schouwen-Duiveland
Redactie: Nationaal Park Oosterschelde